

Bonaventura kalles ofte for en kristen platoniker. Hvilke trekk fra platonsk tenkning finner du i «Sjelens vei til Gud»? Sammenlikn denne teksten med Platons «Symposion» og/ eller Augustins «Bekjennelser» med tanke på å få fram både likheter og forskjeller.

Malin Kjelsrud, hjemmeeksamen i Idéhistorie, høst 2018

Innledning

Med sin hulelignelse i dialogen *Staten*¹ illustrerer Platon sin idélære på en bemerkelsesverdig enkel måte hvordan vi mennesker feilaktig tror at vi begriper verden rundt oss. Han beskriver oss som mennesker som har vokst opp fastbundet inne i en hule med ansiktene vendt bort fra huleåpningen, og som bare kan se skygger på huleveggen av det som måtte bevege seg mellom solen eller et bål. Vi tror at skyggene, som er det eneste vi oppfatter av det som foregår utenfor hulen, er «alt». Dette representerer vår virkelige, materielle og laverestående verden. Men Platon viser oss, ved å la en av de fastbundne komme seg løs og se at alt er mye større og rikere enn vi forestiller oss. Med dette mener han at den virkelige virkeligheten egentlig er idéenes verden. For å kunne komme dit hvor vi kan se det ideelle og opplyste, må vi utdanne oss, reflektere og foredles. Alle de tre litterære tekstene denne oppgaven omhandler, har et stigningstema, en trapp, eller en prosess med forskjellige utviklingstrinn opp mot modning, opplysthet og det inderlige lyset, også kalt anabasis. Etter at vi har blitt opplyste, stiger vi ned fra lyset og deler innsiktene våre med andre, også kalt katabasis.

Platonsk tenkning

Platon, Sokrates' mest kjente elev, levde fra 428-348 f.Kr. i det som senere har blitt kalt «den greske gullalder». Han grunnla sitt Akademi i 387 f.Kr., en filosofisk skole som er oppkalt etter en lund til ære for en halvgud ved navn Akademos og som besto i ca 900 år.²

I antikkens Athen, var det ypperste kjærlighetsidealet at en eldre, visere mann delte sin kjærlighet og visdom med en yngre mann. Det er dette som er den egentlige meningen av begrepet «platonsk kjærlighet», men det har fått en annen betydning i moderne dagligtale. Ordet pederasti er også med rette brukt om slike forhold. På Platons tid ble dette ansett som korrekt og ærerikt og helt nødvendig for å utvikle og spre kunnskap, i og med at det ikke var alle forunt å få en utdannelse. Det å kunne få anledning til å dele sine kunnskaper og kjærlighet (av alle

¹ Platon, *Staten, Staten*. Oversatt av Henning Mørland. (Oslo: Dreyer Forlag, 1946) Annen del. 307

² Store Norske Leksikon, s.v. «Platon». Oppsøkt 15.01.19. <https://snl.no/Platon>

varianter) med de som kommer etter, er også et naturlig behov hos mennesker. Men det å dele kunnskap og visdom er en prosess som må gjøres med forsiktighet. Når personen som klarte å komme seg ut av hulen i Platons hulelignelse, i sin iver etter å dele det han har opplevd med de andre kommer tilbake, godtar de ikke det han sier og vil drepe ham. Med dette viser Platon at vi mennesker er lite rede til å uten videre godta andres forklaringer, men oftest må oppleve det selv. Endring og opplysning kommer ikke av seg selv, vi må virkelig ønske oss det og bevisst omstille oss slik at det blir mulig å erfare helt nye opplevelser.

«Platonsk tenkning» er et enormt begrep, som jeg, som førstesemesterstudent på idéhistorie knapt nok kan ane omfanget, konsekvensene og ikke minst resepsjonshistorien av. Men i følge Christine Amadou, kan begrepet «platonsk tradisjon» lede tankene inn på Platons idélære og hans dualistiske menneskesyn.³ Slik virkeligheten kan deles inn i en stadig skiftende materiell verden og i en opphøyd idéverden er også mennesket delt i et forgjengelig, dødelig legeme og i en udødelig, opphøyd sjel.⁴ Utenfor hulen, dvs. idéenes verden, er det sjelen går når den dør og der den kommer fra før vi blir født, en tanke som tilhører apokastasis-læren - det å restituere noe tilbake til dets utgangspunkt.⁵ Platons skrifter oppfordrer til å reflektere, studere og strekke oss for å oppdage, erkjenne og til sist endre og foredle oss til vi blir opphøyde og opplyste. Ellers er vi slavebundne til våre sanselige hverdagsliv, en annenrangs form for virkelighet. Det å søke kunnskap er det samme som å søke det gode. Platon hevdet at vi er født med idéer, og all læring er en egentlig bare en avdekking av disse idéene. All kunnskap det er mulig å oppnå finnes allerede i sjelen fordi den har oppholdt seg i formenes verden før fødselen, eller utenfor hulen, om en vil. Et begrep er en form. Formen «katt» er ikke det samme som en individuell katt. Formene eksisterer på et høyere plan. Hvilke platonske trekk vi finner i Bonaventuras «sjelens vei til Gud», er det denne oppgaven skal forsøke å besvare.

En himmelsk oppskrift

Bonaventura het opprinnelig Giovanni di Fidanza og ble født i Bagnorea i Italia mellom 1217-1221, døde 1274 (kildene er uenige). Han ble fransiskanermunk i 1243, 22 år gammel, etter å ha studert filosofi og teologi i Paris. Etter hvert ble han ordensgeneral hos Fransiskanerne

³ Amadou, Christine. *Vestens idéhistorie: Antikken og Middelalderen*, ca. 750 f.Kr.–1350. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2012. 103

⁴ Amadou, *Vestens idéhistorie: Antikken og Middelalderen*, 119

⁵ Store Norske Leksikon, s.v. «Apokatastasis». Oppsøkt 15.01.19 <https://snl.no/apokatastasis>

i en tid med stor uro innenfor ordenen. Året før han døde ble han utnevnt til kardinal og han ble kanonisert i 1482 og utnevnt til kirkelærer i 1588.⁶

Bonaventuras *Sjelens vei til Gud* tilhører den kristne mystikken og kan nærmest beskrives som en oppskrift på hvordan et menneske skal kunne oppnå «gnosis»; å komme opp og skue Gud - den sanne kunnskap. Han mente blant annet at man kan ane Paradiset gjennom meditasjon. Avledet av Platon, Plotin, Aristoteles og også beskrevet av Augustin at under Den Ene (Gud), emanerer lys, mørke, ånd og materie fra oven: ulike engler i deres hierarki øverst, menneskene under, via pattedyr, insekter og enkle celler, helt ned til sand og mineraler i bunn. Denne måten å se verden på overtas av kristen tenkning og blir da kalt værenskjeden. I forelesningen Unn Falkeid hadde, lærte vi at Bonaventura tenker seg at værenskjeden forholder seg til prinsippet for emanatio (skaperverket strømmer ut) og reductio (hele skaperverket skal tilbake), en slags innpust og utpust, samt at skaperverket er (var) i den syvende og siste tidsalder.

Den første selvbiografien i historien?

Aurelius Augustin ble født i 354 i Tagaste i nåværende Algerie, en by i den daværende romerske provins i Afrika. Han levde et spennende liv med vekselvis store sjelelige kvaler og ungdommelige legemlige utskielser. Han døde i 430. Verket dreier seg om hans vei fra ungdommelig tilbøyelighet til å la seg friste av sine laster til hans omvendelse og dåp i den kristne tro.⁷

Bekjennelser, historiens kanskje første psykologiske selvbiografi, ble skrevet rundt år 400 mens Augustin var biskop i Hippo i Numidia, en romersk provins i Afrika.⁸ Her forteller han blant annet om barndommen med en allerede kristen tro⁹ og veien fra umoden ungdom, tvil på det meste, et livsavsnitt med påfølgende elskerinner og til og med barn; sønnen Adeodatus, som forøvrig døde da han var 13 år, til farens store sorg. Han var mange år aktiv innen Manikeismen, siden som retoriker og lærer før han til slutt kom tilbake til kristendommen ved hjelp av blant annet biskop Ambrosius. Han ble døpt som 32 åring, noe som gjorde hans kristne mor, Monnica veldig glad - og Augustins apokastasis var et faktum.

⁶ Den Katolske Kirke, *Den hellige Bonaventura*, kompilasjon og oversettelse Per Einar Odden. Opprettet 13.08.01. Sist oppdatert 23.12.06. Oppsøkt 16.01.19.

⁷ Augustin. *Bekjennelser*. Oversatt av Oddmund Hjelde. Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det norske Akademi for Sprog og Litteratur. Oslo: Aschehoug, 1992, spesielt bok I og II

⁸ Augustin, *Bekjennelser*, forord, V.

⁹ Augustin, *Bekjennelser*, 13

Trinnvis stigning inn i det høyeste

Felles for disse tre litterære verkene er deres bruk av stigning som en forklaring på utviklingen som må til for å kunne skue det aller skjønneste eller det ekstatiske møtet med det aller helligste. Slike stigninger eller trapper er brukt i mange andre sammenhenger også, for eksempel Jakobsstigen¹⁰, kjent fra bibelen, i Dantes *Den guddommelige komedie* og hos Giovanni Pico della Mirandola *Lovprisning av menneskets verdighet*. Tallet syv eller tallkombinasjonen 6+1 går igjen mange steder også, enten det er antall talere, antall dager Gud brukte på å skape verden + den syvende dagen hvilte Gud, serafens 6 vinger som korresponderer med de seks trinn hos Bonaventura og på det sjuende trinnet henrykkes sjelen. Tallet syv beskriver også antall hoveddyder; 4 kardinaldyder eller virtus: klokskap (prudentia), selvkontroll/måtehold (temperantia), rettferdighet (iustitia), tapperhet (fortitudo) og 3 teologiske dyder: tro (pistis), håp (elpis), kjærlighet (agape). Bonaventura mener at siden Guds skapte alt på 7 dager, er det logisk at det er 7 trinn tilbake til skaperen. Kjærlighetslæren og lengselen etter erkjennelse og å overvinne uvitenhet og dødelighet er en høyaktuell del av Platons arv i middelalderen.¹¹ Lengselen etter Det Skjønne, og det «å skjønne» går ut på det samme, man må i følge Platon, Augustin og Bonaventura gjøre noe med en selv for å komme dit. De har litt ulike tilnærminger.

Bonaventura beskriver at han gikk opp på fjellet Alverna med en lengsel etter fred for sin ånd, til samme sted som den hellige Frans av Assisi hadde hatt den samme visjonen som han selv opplever 33 år tidligere.¹² «For med de seks vingene til serafen [jf. Åp 4,8] kan man med rette forstå de seks løftninger i opplysning som setter sjelen i stand til, ved en form for trinn eller etapper, å nå frem til fred gjennom den kristne visdoms ekstatiske bortrykkelser.» Og «Bildet av de seks serafiske vinger betegner altså de seks trinnvise illuminasjoner som begynner med skapningene og leder like frem til Gud, som ingen når frem til på den rette måte uten gjennom den korsfestede.»¹³

Når man er rensset, har pusset sitt indre speil og har øvet seg kan man først heve sine øyne og begynne ferden.¹⁴ Han mener at vår sjel har tre (trefoldige) prinsipale utsyn, noe som

¹⁰ 1 Mos 28

¹¹ Amadou, *Vestens idéhistorie: Antikken og Middelalderen*, 104

¹² Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*. I Jan-Erik Ebbestad Hansen (red.). *Vestens mystikk*. Verdens hellige skrifter. Oslo: De norske bokklubbene, 2005, 54

¹³ Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*, 55

¹⁴ Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*, 56

korresponderer med de seks trinnene. Hvert av disse er nemlig delt i to, slik at de til sammen blir seks, som serafens vinger¹⁵:

- 1) Det første trinn er vendt mot det utenfor oss. Alt som kan sanses har for Bonaventura en storhet og skjønnhet; en analogi til det guddommelige. Den sanselige, materielle verden blir et speil som speiler skaperen. Dette representeres med kveldens stjernehimmellys.
- 2) Det andre er innadvendt og søker etter spor av Gud i erkjennelsen. Ved refleksjon, abstraksjon og erindring finner man tings evige egenskaper og tidløshet. Åndelighet og de tre dyder tro, håp og kjærlighet preger dette stadium. Dette er representert med morgenens lys.
- 3) Det tredje er det som er over oss. En betrakter Guds eget indre liv, treenigheten og det guddommelige. Bonaventura mener at «væren» er lik «det gode», og det gode er å gi seg fullt hen. Dette er representert ved middagens lys (dagen etter).

Det siste stadiet er beskrevet på mange måter; som selve opprykkelsen, ekstasen, den store hvilen eller den mystiske foreningen. Men enkelt sagt kan man forklare de trinnvise illuminasjoner som at man først må begynne å betrakte verden rundt seg på leting etter Guds spor i altet før man kan begynne å lete etter Guds spor i sitt indre og til slutt søke oppad. Ekstasen, den personlige erfaring av det absolutte, kan ikke forklares med fornuft. Det er en mystisk erfaring hvor Gud er den sanne kunnskap. All kunnskap leder til Gud og til den endelige ekstasen. I middelalderen var alle livs mål å skue Gud. Når et menneske dør kommer sjelen opp til Gud, og en frigjøres fra materien og ser en selv i guds speilbilde. Det trefoldige gjentar han:

«Denne trefoldige vei er altså lik tredagersveien i ørkenen [2 Mos 3,18]; det vil si den trefoldige belysning innen én og samme dag: Den første er som aftenen, den annen som morgenen, den tredje som middagstiden. Den har å gjøre med verdens trefoldige værensform, nemlig i materien, i bevisstheten og i den evige kunst slik det er skrevet: «Det bli!», «Han gjorde» og «Det ble» [Jf. 1 Mos 1,3]. Den har også å gjøre med den trefoldige substans i Kristus, han som er vår trapp, nemlig den legemlige, den åndelige og den guddommelige substans.»¹⁶

Det kreves kontemplasjon for å komme gjennom alle trinnene, men man kan ikke klare det alene. Med bønn, som kan ses på som en klarsynt meditasjon kan man komme til visdom. Man trenger også nåde fra Gud slik at han løfter en opp - da først kan man skue Gud. Hvert nivå korresponderer med det forrige. Dette er vanskelig, så Gud sendte Jesus Kristus for å lære

¹⁵ Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*, 60

¹⁶ Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*, 59

menneskene å se klart. Bonaventura sier at vi må å ha skriften som veiledning, for vi klarer ikke alt på egen hånd, og vi er helt avhengige av tro, håp og kjærlighet. «Kjærligheten stammer fra et rent hjerte, en god samvittighet og en oppriktig tro [1 Tim 1,5]»¹⁷ og fordrer også hans to bud - Matteusevangeliets dobbelte kjærlighetsbudskap - kjærligheten til Gud og nestekjærligheten.¹⁸

En hel bok om stigningen oppover

Transformasjon og foredling preger hele Augustins *Bekjennelser*. Derfor kan man se hele boken som en eneste lang trapp oppover mot det skjønneste der Gud er pur væren. Augustin skriver at han leser i de platonske skriftene hvor han finner råd om å søke sannheten utenom den materielle virkeligheten.¹⁹ Derfor søker han en trinnvis vei opp fra de legemlige sanseinntrykk, steg videre opp til tankeevnen, som drar slutninger basert på sanseinntrykkene. Han opplevde at tankene hans gjorde seg fri fra vanens makt og innbilninger for så å få et glimt av «det som er»; Guds usynlige vesen, før han ble kastet ut av øyeblikket og tilbake til det ordinære. Han fant ikke tilbake før han tok i bruk et mellomledd, nemlig Jesus Kristus.²⁰ Et lignende, men likevel ulikt mellomledd beskrives også i Platons *Symposium*, hvilket jeg kommer tilbake til. Augustin skriver direkte til Gud at han oppfatter at Gud ville at han skulle lese Platons skrifter før han leste de andre kristne skriftene, nettopp fordi Gud ville vise hvor sterkt inntrykk de ville gi. Samtidig sier Augustin at det var til fortapelse å lese bøker, for han opplevde at det han leste var falskt eller ikke nok. Hvis ikke sjelen er vendt i riktig retning, dvs. mot Gud, kan lærdom være et aktivt onde, ifølge Augustin.²¹

Kjærlighetens drikkegilde

Symposion, også kalt *Drikkegildet i Athen*, skrevet ca år 385 er et av Platons mest kjente verk. Her samles i alle fall syv personer til drikkegilde, men de fleste er fyllesyke etter gårdsdagens offerfest, så de bestemmer seg for å begrense drikkingen og heller lovprise guden Eros, kjærlighetens guddom. Dette er gjengivelsen av en diskusjon i festlige lag omkring kjærlighetens vesen, hva som er sann kjærlighet og falsk kjærlighet og hvordan man skal te seg for å oppleve

¹⁷ Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*, 92

¹⁸ Matt 22, 37-39

¹⁹ Augustin, *Bekjennelser*, 129

²⁰ Augustin, *Bekjennelser*, 127

²¹ Augustin, *Bekjennelser*, 66

den. Det er syv talere og syv temaer, med samme innholdsmessige stigning som *Sjelens vei til Gud* og *Bekjennelser*; fra det jordnære, materielle til det skjønne, immaterielle. Dette er talene:

1. Faidros (elev/student), snakker om Eros i diktning og kunst og om å arbeide for å fortjene beundring fra sin utkårede.

2. Pausanias (jurist) introduserer de to Eros'er og Afroditer; de himmelske (Afrodite Urania) og de vulgære (Afrodite Pandemos). Pausanias snakker også om guttekjærlighet/homofili, og at elskereren før tilstrebe et livslangt kjærlighetsforhold til den unge elskede.

3. Eryximakos (lege) starter med å erklære at kjærligheten er en drift som trekker oss mot skjønne mennesker. Kjærligheten affiserer alt i kosmos og er kilden til gleden. Eros som drift og kraft i naturen og kosmos, og kunnskapens stadium som en side ved Eros.

4. Aristofanes (komedieforfatter) snakker om lengsel etter det hele selv, de tre opprinnelige kjønn, kjærlighetsforhold av ulike parforhold, den menneskelig Eros.

5. Agathon (tragediedikter) lovpriser Eros selv, ikke bare hans velgjerninger, men også anelsens, inspirasjonens stadium. Han forsøker å gripe det som er over det legemlige og det kunnskapsmessige, det mystiske/åndelige.

6. Sokrates' tale er litt annerledes enn de andres. For første gang nevnes en kvinne på en positiv måte. Han forteller om Diotima, en kvinne han en gang har møtt, som har belært han om kjærligheten. Hun snudde rollen Sokrates vanligvis hadde, nå er det hun som stiller spørsmålene. Med blant annet bruk av jordmorderterminologi, som befruktning, svangerskap og fødsel konsentrerer hun seg om hva Eros i en høyere form er. Hun presenterer Eros først som hverken skjønn eller stygg, ond eller god og som noe midt i mellom viten og uvitenhet. Han er midt i mellom alt.²² Midt i mellom dødelig og udødelig er han en tolk som bærer bønner og offer fra menneskene og påbud og gjengaver tilbake fra gudene. Han er i følge Diotima en kjærlighets-daimon; bindeleddet mellom guder og mennesker. Han er skjønnheten i seg selv og samtidig det evig uforgjengelige. «Takket være denne demoniske makt kan spåmannen og presten råde grunnen ved offer og innvielser, ved tryllesanger, trolldom og magi. For ingen Gud har selv kontakt med mennesker».²³ Svangerskapet er guddommelig, - ikke det kvinnelige, men det mannlige svangerskap. Menn er fruktbare i sjelen, fødsel fra dette sjelelige svangerskap er det

²² Platon. *Drikkegildet i Athen*. Oversettelse og innledning av Egil A. Wyller. Oslo: Grøndal & Dreyers forlag AS, 1994, 76

²³ Platon. *Drikkegildet i Athen*, 20, 77

skjønne og det godes idé, og kjærlighetens mål er å eie det gode²⁴. Trinn for trinn, i en platonsk oppstigning skal mennesket se Den Evige Skjønnhet. Diotima sier, gjennom Sokrates:

«... den vei som tar utgangspunkt i de skjønne fenomener her nede og så bestandig stiger målbevisst opp mot selve denne skjønnhet, stiger som ad trappetrinn: først fra ett til to og fra to til alle skjønne legemer, - så fra de skjønne legemer til de s skjønne handlinger, - deretter fra handlingene til de skjønne kunnskaper og endelig fra kunnskapene til selve kunnskapen og erkjennelsen av det som ikke er noe annet enn skjønnheten selv,- og han tilslutt forstår hva skjønnhet *er*»²⁵

Diotima hevder at menneskene må lære å sette sjelens skjønnhet høyere enn den kroppslige skjønnheten, for det er ikke meningen at vi skal være slaver av den enkelte individuelle skjønnhet, men at vi skal vende våre indre blikk mot skjønnhetens kilde. Skjønnheten gir noe av udødelighet til det dødelige vesen. Mennesket ønsker å leve evig, eller i det minste å forlenge sin egen eksistens. Udødelighet er kjærlighetens mål. Å forplante seg er en måte å bli udødelig på, og det kan skje på to måter: ved en fysisk måte, - mindreverdig vel å merke, siden det gjøres av menn og kvinner, men som i det minste sørger for at menneskeheten ikke dør ut. For å ikke dø, må man først bli til. Men menneskelig avkom kan bare gi en indirekte form for udødelighet, det er ingen minner igjen etter en når den siste personen som husker en er død. Derfor verdsettes en sjelelig forplantning høyere. Ved å etterlate seg noe som kom fra ens sjel, sikres udødeligheten bedre. Vi husker kanskje ikke hvem Platon, Augustin og Bonaventura var, men vi kommer ganske nær dem ved å lese skriftene deres; resultatene av sjelelig befruktning, svangerskap og fødsel - i skjønnhet.

7. Alkibiades (militær og politiker, sjarlatan og sjarmør) ankommer det kultiverte drikkegildet rett etter Sokrates' tale, beruset og full av følelser, og improviserer en noe usammenhengende tale der han utleverer sin forsmådde kjærlighet til Sokrates. Det tradisjonelle forholdet mellom den pågående eldre elskereren og den tilbakeholdne yngre elskede ser ut til å bli snudd på hodet. Han skisserer Sokrates som den personifiserte/inkarnerte Eros, den ultimate elskereren, Den Ene som har all innsikt om kjærligheten.

²⁴ Platon. *Drikkegildet i Athen*. 83

²⁵ Platon. *Drikkegildet i Athen*. 91

Avslutning

Jeg har brukt å tulle med ord når noen snakker om å se lyset; «det holder ikke å se lyset, man må skjønne lyset!» På en måte føler jeg at jeg har hatt litt rett, i og med at mine tre læremestre Platon, Augustin og Bonaventura alle sier at man må gjennom en alvorlig endring av og oppgjør med seg selv og sin innstilling, skaffe seg kunnskap og reflektere og foredle seg selv m.m. for å kunne komme opp til et sjelelig nivå der man ikke bare kan se lyset, men gå opp i det (og dermed skjønne det?). Samtidig er jeg lettere forvirret, særlig når Augustin blir ulykkelig og fortapt av all kunnskapen han har fått av bøker og Bonaventura blander inn guddommelig mørke i den store mystiske foreningen med en sjelelig ikke-viten.²⁶ Blir forvirringen for ille, så får jeg gå til bake til hulen og ta en pause og kose meg med skyggebildene for å hvile hjernen litt. Men når man først har vært utenfor, blir man kanskje mer som et slags Schrödingers menneske; man er både inne og ute av hulen samtidig?

²⁶ ²⁶ Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*, forord XLIV

Litteraturliste

1 Mosebok, 28

Amadou, Christine. *Vestens idéhistorie: Antikken og Middelalderen*, ca. 750 f.Kr.–1350.

Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2012.

Augustin. *Bekjennelser*. Oversatt av Oddmund Hjelde. Thorleif Dahls kulturbibliotek og det norske Akademi for Sprog og Litteratur. Oslo: Aschehoug, 1992

Bonaventura. *Sjelens vei til Gud*. I Jan-Erik Ebbestad Hansen (red.). *Vestens mystikk*. Verdens hellige skrifter. Oslo: De norske bokklubbene, 2005

Den Katolske Kirke, *Den hellige Bonaventura*, kompilasjon og oversettelse Per Einar Odden. Opprettet 13.08.01. Sist oppdatert 23.12.06. Oppsøkt 16.01.19.

<http://www.katolsk.no/biografier/historisk/bonavent>

Matteusevangeliet 22, 37-39

Platon. *Drikkegildet i Athen*. Oversettelse og innledning av Egil A. Wyller. Oslo: Grøndal & Dreyers forlag AS, 1994

_____. *Staten*. Oversatt av Henning Mørland. Oslo: Dreyer Forlag, 1946

Store Norske Leksikon, s.v. «Apokatastasis». Oppsøkt 15.01.19 <https://snl.no/apokatastasis>

_____, s.v. «Platon». Oppsøkt 15.01.19. <https://snl.no/Platon>